

Характеристика чинників, що впливають на формування гуманістичної педагогічної позиції майбутніх логопедів

Н. В. Федорова

Рівненський державний гуманітарний університет
Corresponding author. E-mail: nataliya76fedorova@gmail.com

Paper received 10.09.19; Accepted for publication 22.09.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2019-203VII83-03>

Анотація. У статті аналізуються чинники, що впливають на формування гуманістичної педагогічної позиції майбутніх логопедів. У дослідженні схарактеризовані внутрішні та зовнішні чинники формування у майбутніх логопедів гуманістичної педагогічної позиції, визначені сильні і слабкі сторони організації освітнього процесу та освітнього середовища за традиційних умов навчання, які гальмують процес формування у майбутніх логопедів гуманістичної педагогічної позиції.

Ключові слова: гуманістична педагогічна позиція (ГПП) майбутнього логопеда, чинники, які впливають на міру сформованості у майбутніх логопедів гуманістичної педагогічної позиції, зовнішні чинники, внутрішні чинники.

Вступ. Гуманізм і толерантність у ставленні до осіб з особливими потребами визначає рівень свідомості нації та ступінь розвитку суспільства. Історичний огляд розвитку гуманістичної педагогіки та аналіз стану сучасної освіти переконливо доводять, що ідея гуманізму, покладена в основу найвідоміших прогресивних педагогічних учень, набуває найбільшої актуальності у вирішальні періоди суспільного розвитку, коли чітко простежується потреба певного суспільства в духовному єднанні людей. Саме тому сьогодні відбувається орієнтація українського суспільства на демократичні принципи, гуманізацію навчально-виховного процесу, впровадження інклюзивного освітнього середовища. Гуманізація ставлення сучасного українського суспільства до осіб із проблемами в розвитку, яка виявилася спочатку в ідеях інтеграції, а пізніше – в державній політиці інклюзії в освіті та усіх інших сферах соціального життя, внесла суттєві зміни в професійну діяльність педагогів загалом і педагогів у сфері спеціальної освіти: дефектологів, вчителів-логопедів, зокрема. Цілком закономірно, що у зв'язку з цим державою висуваються якісно нові вимоги до фахівців системи спеціальної освіти.

Короткий огляд публікацій з теми. Законом України Про освіту в новій редакції (2017), а саме його статтею 19 «Освіта осіб з особливими освітніми потребами», передбачається створення умов для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на всіх рівнях з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечення державою підготовки фахівців для роботи з особами з особливими освітніми потребами на всіх рівнях освіти [3].

Провідними сучасними українськими вченими в галузі спеціальної освіти розроблений проект стандарту вищої освіти України зі спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (С.П. Миронова, Н.Г. Пахомова, С.В. Федоренко, М.К. Шеремет) [8], яким передбачається серед інших формування гуманістично орієнтованих компетентностей майбутніх фахівців.

Аналіз загальних та спеціальних психолого-педагогічних джерел, присвячених підготовці майбутніх педагогів і логопедів, зокрема, свідчить про те, що ця проблема досліджувалася в таких аспектах: *обґрунтування теоретичних засад професійної підготовки педагогів* (Н. Бібік, В. Гриньова, В. Євдокимов, І. Зязюн, В. Лозова, О. Мороз, І. Прокопенко, О. Савченко, В. Семиченко, А. Троцько); *висвітлення сутності спеці-*

альної освіти (І. Бгажнокова, Г. Дульнев, Г. Кумарина, В. Лубовський, В. Мохова, М. Певзнер); *розкриття сутності професійної діяльності вчителя-логопеда* (А. Богомоллова, Л. Волкова, М. Фомічова, Т. Філічева, Г. Чірка, М. Шеремет); *висвітлення деяких шляхів підготовки вчителів-логопедів* (В. Акименко, В. Дудьєв, О. Жукотинська, О. Китик, Н. Харченко та інші).

Дослідження свідчать про те, що професійно-педагогічна підготовка майбутніх логопедів у вищих навчальних закладах спрямована на формування у них системних знань і педагогічних умінь, готовності до інноваційної діяльності, готовності до безперервного збагачення професійних можливостей та удосконалення особистісних якостей, на формування *активної, гуманістичної професійної позиції логопеда* [1;2;5;6;7].

Мета статті. Мета даної статті полягає у визначенні чинників, що впливають на міру розвитку досліджуваного явища у звичних умовах підготовки майбутніх логопедів.

Результати та їх обговорення. Гуманістичну педагогічну позицію (ГПП) майбутнього логопеда розуміємо як особистісний феномен, який інтегрує цінності та смисли педагогічної діяльності гуманістичної спрямованості. За своїм змістом ГПП є ціннісно-смисловою, а за структурою – інтегрованою характеристикою ставлення майбутнього фахівця до своєї професійної діяльності, клієнтів та самого себе. Важливими сторонами ГПП майбутнього логопеда є *світоглядна* (усвідомлення важливої ролі обраної професії, переконання у правильності свого вибору, сформованість адекватних образів соціально-професійного простору та власного Я); *морально-етична* (орієнтація на норми етики, сформованість базових моральних якостей); *поведінкова* (наявність компетентної, доцільної, конструктивної поведінки та педагогічних дій).

На процес формування гуманістичної педагогічної позиції майбутніх логопедів впливає чимало чинників. Як зазначають провідні фахівці, готовність до майбутньої професійної діяльності визначається у першу чергу системою ставлень студентів. Ставлення майбутніх логопедів до самих себе, до обраної професії та дітей дошкільного віку багато у чому обумовлюють міру їхньої особистісної та професійної компетентності.

Різноманітність зв'язків студентської молоді з професійною діяльністю визначається здатністю майбутніх фахівців регулювати свою поведінку, виявляти інтелектуальні, емоційно-вольові, морально-духовні якості, а

також змістом, складністю, новизною, соціальною значущістю даної діяльності. Система особистісно-діяльнісних відносин вельми динамічна і передбачає як розвиток самої особистості, так і способів здійснення професійної діяльності. У цій системі проявляються протиріччя між особистісними утвореннями, зовнішньою діяльністю і соціальними чинниками, які виступають у вигляді вимог та стимулів розвитку рис і якостей, адекватних конкретним формам поведінки. У той самий час включення студента у професійну діяльність якості активного суб'єкта, установка на реалізацію цілей і завдань обумовлюють його прагнення адаптувати її зміст і способи здійснення до своїх можливостей.

У дослідженні ми керувалися положеннями фахівців, згідно з якими *рефлексія* майбутнім логопедом відносин у сферах «Я», «Я і діти», «Я і професія» уможлиблює формування активної професійної позиції, є необхідною умовою саморозуміння та самоствавлення. Наявність професійної позиції дозволяє говорити про яскраво виражену спрямованість майбутнього логопеда, характеризувати її як цілісну або конфліктну, сильну або слабку. Професійна позиція може свідчити про початок професійної деформації особистості, неузгодженості умов і умов професійного самовизначення студентської молоді. Рівень її поведінки та діяльності значною мірою визначається розвитком *Я-образу*, який виступає основним чинником особистісної активності.

Отже, сформованість у майбутніх логопедів самосвідомості – *адекватної самооцінки, ціннісного самоствавлення, рефлексії* як здатності усвідомлювати свої особливості, давати собі звіт у тому, як вони сприймаються іншими, будувати свою поведінку з врахуванням ймовірних реакцій значущих людей виступають важливими *внутрішніми чинниками* формування у майбутніх фахівців гуманістичної педагогічної позиції.

Як встановлено у констатувальному експерименті, значна кількість досліджуваних характеризується неадекватною самооцінкою: завищеною (25,6%) та заниженою (19,2%). Остання категорія майбутніх логопедів надміру критично ставиться до себе, обережно висловлює судження щодо самих себе. Близько третини майбутніх логопедів вирізняються нестійкою самооцінкою, її залежністю від суджень авторитетних людей. Лише п'ята частина учасників експерименту характеризується адекватною самооцінкою, ціннісним самоствавленням, здатністю до педагогічної рефлексії. Не випадково ставлення до себе майбутнім логопедам виявилось визначити складніше, ніж ставлення до професії та майбутніх вихованців.

Опитування майбутніх логопедів на етапі констатації засвідчило, що вагома їх частина (42,6%) незадоволені собою, соціальним статусом батьків, місцем, яке посідають у суспільстві. Вони зазначають, що через недостатню реалізованість тата і мами не можуть посісти відповідне місце у суспільстві: не вміють себе захистити, відстояти свої переконання, відчувають невпевненість серед незнайомих людей тощо.

За даними дослідження, 36,2% студентів хочуть бути матеріально незалежними від батьків, шукають для цього різноманітні шляхи самореалізації. Внаслідок цього вони вдаються до найрізноманітніших способів заробляння фінансів: підвищення стипендії, робота гувернантками, підробляння у супермаркетах тощо. Вони підкреслюють: «Це дає свободу дій, забезпечує умови

самому відповідати за себе, дає можливість реалізувати себе у різних сферах». Матеріальна незалежність виявляється для них підставою для розвитку власної значущості та позитивного ставлення до самих себе, задоволення потреби «бути не гіршими за інших». Вони висловили думку щодо доцільності запровадження у вищому закладі освіти методу стимулювання діяльності студентів, створення умов, за яких неввихованість, неосвіченість, порушення дисципліни і громадського порядку стануть не вигідними.

Відповіді на запитання анкети та бесіди засвідчили, що мотиви самовиховання притаманні лише 16,0% респондентів. Для деяких з них професійне самовиховання розпочалося після ознайомлення з обраною професією, вимогами, які вона пред'являє. Ця категорія майбутніх логопедів зазначили: розуміння необхідності змінити статус з позиції: «Я – студент, нехай мене вчать і виховують» на позицію «Я – майбутній спеціаліст. Я готую себе до важливої професії»; повинен оволодіти досвідом самостійної роботи над збагаченням знань, умінь, над власним самовдосконаленням.

Переломним моментом для п'ятої частини опитаних стала самостійна діяльність під час проходження педагогічної практики. Студенти зазначили, що спілкування із дітьми з особливими потребами стимулює прагнення вдосконалюватися як особистість та майбутній професіонал, сприяє набуттю досвіду прийняття власних рішень, здійснення відповідальних виборів, незалежного розв'язання конфліктної ситуації. Майбутні логопеди підкресливали, що самі собі задавали запитання: «Яким педагогом я можу та повинен стати?», «Що я вмію, чим я буду приваблювати майбутніх вихованців?». Так поступово в них розвивалася здатність до педагогічної рефлексії

З'ясувалося, що лише 9,6% опитаних студентів під час опитування акцентували увагу на важливості розвитку власної індивідуальності, підкресливали важливість прагнення до незалежності від інших, бажання продукувати оригінальні ідеї і рішення, уміння зберігати свою неповторність, захищати прочуття власної гідності, відстоювати свою позицію, доводити її правомірність під час зовнішнього тиску. Усвідомлення майбутніми логопедами важливості індивідуального розвитку, врахування в освітньому процесі індивідуальної історії життя майбутніх вихованців, реалізації диференційованого та індивідуального підходів до виховання і навчання – важлива умова оптимізації майбутньої професійної діяльності.

З огляду на те, що розвиток самосвідомості особистості важливий для визначення майбутнім логопедом свого соціального статусу, заслуговують на увагу висловлювання 6,4% респондентів щодо мотиву соціального престижу. Вказані студенти підкресливали необхідність забезпечення у процесі виховання і навчання справедливого ставлення викладачів, зазначили, що соціальна нерівність, яка спостерігається в їхніх академічних групах, негативно впливає на самооцінку, знижує домагання, провокує прояви замкнутості, небажання спілкуватися або, навпаки, агресивності, конфліктності.

Стан здоров'я майбутнього логопеда позначається на його самопочутті, здатності самореалізуватися та самовдосконалюватися. Водночас лише 3,2% опитаних зазначили під час опитування, що необхідно значну увагу приділяти власному здоров'ю, шукати резерви

його збереження та зміцнення (належний час спати, дотримуватися особистої гігієни, раціонально харчуватися, контролювати масу свого тіла, відмовлятися від звички палити, зловживати алкоголем, своєчасно проходити профілактичні медичні огляди, в разі захворювання – лікуватися).

Опитування засвідчило: значна кількість студентів (45,8%) підкреслило важливість для успішної професійної діяльності не стільки фізичного, скільки морально-духовного здоров'я. Це дає підстави говорити про те, що студенти розуміють – внутрішні конфлікти, суперечності, непорозуміння, негативні емоційні стани не сприяють гармонії фізичного та духовного стану організму, гальмують ефективність формування гуманістичної педагогічної позиції.

До внутрішніх чинників, які впливають на міру сформованості у майбутніх логопедів гуманістичної педагогічної позиції як системи ставлень до себе, до професії та дітей дошкільного віку, віднесено *особистісний досвід*. Під ним розуміємо накопичені досліджуваними результати пізнання, засновані на їхньому чуттєвому практичному освоєнні під час освітнього процесу, в освітньому середовищі та у широкому життєвому контексті. Особистісний досвід слугує важливим джерелом інформації майбутнього фахівця як про зовнішній об'єктивний світ, так і про своє внутрішнє духовно-душевне життя.

У дослідженні ми виходили з розуміння, що досягнення студентів як активних суб'єктів освітнього процесу закріплюються в їхніх знаннях, уміннях, навичках, звичках, ставленнях. Останні складають їхній особистісний досвід, який як динамічне утворення якісно та кількісно змінюється упродовж життя (особистого та професійного). З огляду на те, що особистісний досвід збагачується, ускладнюється, урізноманітнюється з віком та під впливом навчання та виховання у вищому закладі освіти, він позначається на характеристиках гуманістичної педагогічної позиції студентів різних курсів, зокрема початківців та випускників.

З метою визначення динаміки змін у гуманістичній педагогічній позиції майбутніх логопедів, здійснено кількісний розподіл студентів I, II, III і IV курсів за спеціальністю «Спеціальна освіта. Логопедія» за рівнями сформованості в них означеної позиції. Порівняльну характеристику подано у таблиці 1.

Таблиця 1. Динаміка розвитку гуманістичної педагогічної позиції студентів I-IV курсів (у %)

Рівні сформованості позиції	Курси			
	4	3	2	1
Високий (конструктивно-творчий)	19,2	18,2	16,0	12,8
Оптимальний (конструктивно-репродуктивний)	28,8	26,4	25,6	22,4
Середній (амбівалентний, суперечливий)	33,0	39,4	39,4	42,4
Низький (деструктивно-репродуктивний)	14,8	16,0	19,0	22,4

Якісний аналіз кількісних даних, поданих у таблиці 1 дозволяє зробити такі узагальнення.

В цілому підтверджено, що з кожним наступним курсом показники сформованості у майбутніх логопедів гуманістичної педагогічної позиції покращуються. Тобто, набутий з роками досвід засвідчується глибиною і широтою знань, більшою визначеністю та стабільністю

емоційно-ціннісного ставлення та набутими навичками ціннісного ставлення до інших та самих себе. Якщо на I курсі до високого та оптимального рівнів сформованості гуманістичної педагогічної позиції віднесено 35,2% досліджуваних, то на випускному – 48%. Встановлено, що на 7,4% зменшилася кількість студентів з низькими показниками означеної позиції. Отже, є підстави говорити, що організація освітнього процесу у базових вищих закладах освіти за традиційної системи підготовки логопедів позитивно позначається на досвіді майбутніх фахівців, збагачує їхні знання, розширює уявлення, прищеплює мінімально необхідні навички поведінки. Подальше їх зростання уможливить упровадження у педагогічну практику авторської моделі формування гуманістичної педагогічної позиції.

Аналіз відповідей майбутніх логопедів засвідчив, що вони покладають чималі сподівання на те, що упродовж навчання відбудуться суттєві зміни в їхньому інтелектуальному та особистісному розвитку, складають з цієї метою програми саморозвитку на конкретний період навчання. Більшість з них (77,8 %) при цьому вказують на конкретні шляхи, за допомогою яких відбуватимуться ці зміни, передбачаючи ймовірні складності, упущення. Так, на думку першокурсників, ці зміни відбуватимуться під впливом викладачів; старшокурсники ж підкреслюють вплив самоосвіти, засобів інформації. Вони констатують, що «з'явилася впевненість у собі», «почала краще усвідомлювати свої здібності», «підвищилася самооцінка», « добре розумію особливості майбутньої професійної діяльності».

Встановлено, що у 36,2 % опитаних студентів випускних курсів, на їхню думку, за період навчання у вищому закладі освіти зросла мотивація, розуміння необхідності самовизначатися, творчо самовиражатися, самовдосконалюватися («зріс інтерес до дітей з особливими потребами», «посилилося бажання читати та аналізувати фахову літературу», «розпочався активний пошук фахівців, які змогли б поділитися досвідом», «виникло бажання шукати альтернативні форми підвищення різносторонньо свій фах – тренінги, онлайн конференції тощо).

Отже, можна говорити, що значна кількість випускників усвідомили важливість клопіткої роботи над собою, наслідком чого виявилася змістовна трансформація їхніх цінностей: поведінка набула більшої самостійності; вони стали пунктуальнішими у виконанні завдань під час педагогічної практики; більш толерантно почали ставитися до протилежної від власної думки; ініціювали готовність прийти на допомогу, змінилися на краще світоглядні переконання.

Поряд із цим, 25,6% респондентів критично зауважили, що упродовж навчання у вищому закладі освіти з'явилася схильність до «агресивності», «байдужості», «сарказму», «жорсткості» тощо. Це можна пояснити чималим навчальним навантаженням, інтенсивністю життя, браком часу на розваги, низьким матеріальним статком родини тощо. У ході формуального експерименту необхідно буде приділити увагу даній категорії досліджуваних.

Доцільно зауважити: понад третини опитаних старшокурсників вказали на помітні негативні зміни у розвитку уявлення про себе як майбутніх логопедів: якщо на молодших курсах було виявлено більше тих, хто був незадоволений іншими (викладачами, одногрупниками, друзями), то старшокурсники наголошували перш за

усе на власних прорахунках («розчарувалась у виборі професії», «втратила надію реалізувати себе в обраній професії», «не впевнена у своїй необхідності як майбутньому фахівцеві», «сумніваюся у власних силах і здібностях», «дійсність не відповідає очікуванням», «забула те, що знала до університету», «немає взаємозв'язку між теорією та педагогічною практикою», «пропало бажання бути педагогом» тощо).

Як засвідчило опитування, близько п'ятої частини досліджуваних старших курсів фіксували наявність труднощів у навчальній діяльності, несправедливе ставлення

до них викладачів, емоційне виснаження («дуже швидко втомлююся», «стала дратівливою», «почала швидко виснажуватися», «стала байдужою до всього», «втратила інтерес до навчання» тощо). Це пояснюється, з одного боку, реальним ускладненням життєвих реалій у нашій державі, з іншого – формуванням здатності більш диференційовано, критично оцінювати себе як особистість та майбутнього фахівця. Виявлені дані братимуться до уваги у визначенні методики організації спеціально спрямованої роботи із студентською молоддю.

Таблиця 2. Кількісний розподіл варіантів відповідей викладачів на запитання анкети

<i>Запитання</i>	<i>Варіанти відповідей</i>	<i>Кількість досліджуваних (у %)</i>
1. Критерії визначення рівня сформованості гуманістичної педагогічної позиції студентів	Гуманне, шанобливе ставлення до дітей з особливими потребами	58,6
	Активний характер життєдіяльності студента	25,6
	Рівень культури, вихованість майбутнього фахівця	19,2
	Збіг вчинків та висловлювань	6,6
2. Чи у всіх студентів сформована гуманістична педагогічна позиція?	Сформована лише у певній частини	39,4
	У всіх, але проявляється ситуативно	28,6
	У всіх формується інтуїтивно	22,4
	У переважній більшості не сформована	9,6
3. Чи важлива для логопеда гуманістична педагогічна позиція?	Так, безумовно важлива	100,0
4. Найбільш вживані студентами навички гуманістичної педагогічної позиції	Доброзичливість, толерантність	36,2
	Уміння вести діалог, спілкуватися	19,2
	Повага до інших	16,0
	Прагнення допомогти	12,6
	Терпимість, витримка	9,6
	Самопізнання	6,4
5. У яких видах діяльності найчастіше проявляється гуманістична педагогічна позиція студентів?	Педагогічна практика	33,0
	Волонтерська діяльність	22,4
	Добровільні акції, благодійні аукціони	19,2
	Лабораторні заняття	16,0
	Інтерактивне навчання	12,6
	Індивідуальні заняття з логопатами	6,8
6. Частота використання у спілкуванні поняття «гуманістична педагогічна позиція»	Час-від-часу	52,2
	Рідко	39,4
	Часто	8,4
7. Чи володієте сучасними методами формування гуманістичної педагогічної позиції?	Не володію	49,0
	Володію частково	36,2
	Володію	14,8
8. Чи достатньо необхідних методичних матеріалів?	Матеріали фактично відсутні	55,4
	Недостатньо	36,2
	Достатньо	8,4
9. Чи цікавляться проблемою формування гуманістичної педагогічної позиції колеги?	Так	52,2
	Певною мірою цікавляться	41,4
	Відповідь відсутня	6,4
10. Чи використовуєте дані досліджень фахівців з означеної проблеми?	Так	55,4
	Відповідь відсутня	44,6

Вище йшлося про особливості розвитку у майбутніх логопедів самосвідомості та досвіду (знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій) упродовж чотирьох років навчання у вищому закладі освіти педагогічного профілю, які було віднесено до внутрішніх чинників впливу на гуманістичну педагогічну позицію. Внутрішні чинники визначають ресурс, особистісний та професійний потенціал студентської молоді, її сильні та слабкі сторони.

Професійна діяльність логопеда є комплексом взаємопов'язаних між собою процесів, залежних від багаточисленних та різноманітних чинників – внутрішніх і зовнішніх. Ці чинники різноспрямовано впливають на життєдіяльність студентської молоді: одні – позитивно, інші – негативно. Негативний вплив одних може звести нанівець позитивний вплив інших.

Зовнішні чинники – це освітні процеси та освітнє середовище, зовнішнє по відношенню до суб'єктивної гуманістичної педагогічної позиції майбутнього фахівця. Вони можуть оптимізувати процес її формування, а можуть загальмувати, обмежити позитивний вплив на нього, призвести до втрати майбутніми логопедами працездатного стану.

Нижче зупинимося за характеристичні такі зовнішні чинники, як ставлення до проблеми формування у майбутніх логопедів означеної позиції викладачів базових освітніх закладів та змістове наповнення навчальних планів, за якими викладаються загальні та спеціальні дисципліни для даної категорії фахівців.

Ставлення викладачів до досліджуваного явища та умов його формування досліджувалося шляхом проведення опитування спеціальної спрямованості. У таблиці

2 подано узагальнені дані анкетування 30 викладачів спеціальних дисциплін.

Як засвідчив аналіз поданих у таблиці 2 відповідей викладачів, визначаючи критерії оцінки гуманістичної педагогічної позиції, респонденти акцентували увагу на гуманному ставленні до дітей з особливими потребами, толерантності по відношенню до оточуючих, активній життєдіяльності студентської молоді, їхній культурі, вихованості, збігу слів і реальних вчинків. Напрошується висновок: в цілому вектор визначення провідної категорії викладачами схарактеризований правильно, проте недостатньо системно, комплексно, надміру конкретно. Поза належної уваги викладачів залишилися такі характеристики гуманістичної педагогічної позиції, як розвиток у майбутніх логопедів світогляду, переконань, ціннісних орієнтацій, уміння визнавати право іншого на реалізацію своїх здібностей та задоволення власних потреб. Це актуалізує необхідність використання на етапі формування пам'яток відповідного змісту, адресованих викладачам.

Нас цікавили оцінки викладачами того, чи у всіх студентів сформований належний рівень гуманістичної педагогічної позиції. З'ясувалося, що однозначно позитивної відповіді не дав жодний з викладачів. Переважали компромісні варіанти відповідей: «проявляється ситуативно» (близько третини), «формується інтуїтивно» (близько чверті), «сформована лише у певної частини» (близько 40%), «у більшості не сформована» (близько десятої частини). Можна говорити, що відсутність чітких цифр засвідчує приблизність уявлень викладачів про реальний розподіл студентів за рівнями сформованості у них гуманістичної педагогічної позиції.

Усі без винятку опитані викладачі були однотайними у визначенні важливості для професії логопеда гуманістичної педагогічної позиції. До найбільш уживаних студентами навичок, що засвідчують сформованість останньої, вони віднесли доброзичливість, людяність, толерантність (понад третини), комунікативні уміння, здатність спілкуватися, вести діалог (близько п'ятої частини), повага до інших (16%), готовність прийти на допомогу (понад десятої частини), витримка, терпимість (близько десятої частини), здатність до самопізнання (понад 6%). Варто зауважити, що окремі викладачі до цього переліку додали такі прояви поведінки студентів, як культурне вітання, здатність поступитися місцем у транспорті, догляд за тваринами, що не мають безпосереднього відношення до поняття «педагогічна позиція».

Цікавими та різноманітними виявилися відповіді викладачів з приводу видів діяльності, в яких студенти виявляють гуманістичну педагогічну позицію. На першому місці за кількістю прибічників виявилася педагогічна практика (третина опитаних), на другому – волонтерська діяльність (понад п'ятої частини), на третьому – добровільні акції та благодійні аукціони (близько п'ятої частини). Третина інших респондентів надала пріоритет лабораторним заняттям, інтерактивним формам навчання та індивідуальним заняттям з логопатами.

Показовими виявилися оцінки викладачами частоти використання у спілкуванні з майбутніми логопедами поняття «гуманістична педагогічна позиція». З'ясувалося, що понад половини опитаних вживає його нечасто, час-від-часу, під час викладання спеціальних дисциплін; майже 40% визнали, що вживає його вкрай рідко; лише близько десятої частини позитивно оцінили

використання провідної категорії у своїй педагогічній діяльності.

Оцінюючи володіння методикою формування у студентів гуманістичної педагогічної позиції, викладачі виявилися вельми самокритичними: майже половина з них схилилася до негативної оцінки; понад третини визнала його задовільною оцінкою («володію частково»); лише близько 15% виявилися оптимістами, позитивно оцінили свою методичну грамотність у даному напрямі.

Викликає тривогу той факт, що вельми песимістичними виявилися оцінки викладачами наявності методичних та дидактичних матеріалів з проблеми формування у майбутніх логопедів гуманістичної педагогічної позиції. Понад 55% вказали на їх відсутність, понад третини – на їх дефіцит, лише близько десятої частини висловили оптимістичне судження з цього питання.

Висловлювання опитаних викладачів дає підстави робити висновок про те, що переважна більшість їхніх колег виявляють інтерес до проблеми формування у студентської молоді гуманістичної педагогічної позиції: понад половини дали позитивну відповідь, понад 40% – компромісну («до певної міри так»). Слід зазначити, що 6% опитаних уникли відповіді на поставлене запитання. Це можна пояснити як недостатньою поінформованістю з цього питання, так і небажанням висловлювати негативні судження з приводу інших.

Цікавими виявилися відповіді на останнє запитання анкети щодо того, доробок яких фахівців викладачі використовують у формуванні гуманістичної педагогічної позиції студентської молоді. Опитування засвідчило, що понад 55% викладачів підтвердили, що використовують наукові праці таких провідних фахівців, як Ш.Амонашвілі, І.Бех, Л.Врочинська, О.Косарева, Н.Пахомова, Т.Поніманська, В.Сластьонін, В.Сухомлинський та ін. Водночас близько 45% респондентів залишили запитання без відповіді. Це слід оцінити як тривожний факт, який потребує до себе серйозної уваги.

Таким чином, анкетування допомогло визначити сильні і слабкі сторони організації освітнього процесу та освітнього середовища за традиційних умов навчання, які гальмують процес формування у майбутніх логопедів гуманістичної педагогічної позиції. До основних недоліків слід віднести: недостатньо системний, цілісний підхід викладачів до означеної проблеми; домінування орієнтації на морально-етичну та поведінкову сторони позиції у порівнянні з світоглядною; нечіткість критеріїв визначення змісту провідної категорії; недостатній рівень поінформованості щодо характеристики студентів, власної методичної та науковою оснащеності. Усі вказані аспекти проблеми будуть у полі уваги експериментатора на етапі формування.

Наступним чинником, що потребував нашої уваги, був *аналіз впливу змісту навчальних програм дисциплін «Спеціальна освіта. Логопедія»*, які визначають стратегію і тактику її викладання.

На підставі аналізу робимо декілька висновків.

До позитивних можна віднести:

1. Належна увага до особливостей дітей дошкільного віку з особливими потребами, у першу чергу фізіологічних.
2. Гармонійне поєднання у змісті освіти лекційних та практичних занять.

3. Відведення значної кількості годин на самостійну роботу студентів.

4. Орієнтація на моральне виховання майбутнього фахівця, розвиток його культури.

До негативних можна віднести такі:

1. Акцент традиційно зроблено на оволодінні дітьми з особливими потребами знань та унормуванні їхньої поведінки та діяльності. Поняття «особистість», «індивідуальність» вживаються рідко, радше у загальному контексті, що неправомірно з огляду на запровадження у педагогічну практику особистісно орієнтованої моделі освіти.

2. У програмах бажано посилити увагу до проблеми розвитку *особистісної* та *професійної компетентності* майбутніх логопедів, посиливши при цьому увагу до розвитку в них адекватної цілісної картини світу та життєдайної Я-концепції.

3. Основою змісту навчальних програм має стати не лише педагогічні та медичні аспекти розвитку у студентів готовності до діяльності логопеда-дефектолога,

але й *психологічна* та *соціальна*.

4. Потребує поглибленої уваги питання формування у студентської молоді світоглядної позиції, переконань, системи ціннісних ставлень до себе як особистості та професіонала, до діяльності логопеда, до дітей дошкільного віку з особливими потребами.

5. Необхідне осучаснення технологій формування у майбутніх логопедів гуманістичної педагогічної позиції.

6. Має набуті особливості значущості запровадження у педагогічну практику індивідуального підходу, врахування здібностей студентів та майбутніх вихованців.

Висновки. Схарактеризовані у дослідженні внутрішні та зовнішні чинники формування у майбутніх логопедів гуманістичної педагогічної позиції окреслюють напрями та шляхи організації формувального експерименту, впливають на визначення принципів та педагогічних умов оптимізації освітнього процесу, що і складає подальшу перспективу нашого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

- Бех І.Д. Нова педагогічна позиція як предмет наукового осмислення / І.Д. Бех // Проблеми професійної підготовки вчителя школи майбутнього: зб. м-лів Всеукр. наук.-практ. конф. – Мелітополь, 2002. – Т. 1. – С. 4-14.
- Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності: монографія / за наук. ред. Т.І.Поніманської, І.М. Дичківської. – Рівне: Волинські обереги, 2012. – 208 с.
- Закон України Про освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-19.htm
- Пахомова Н.Г. Рефлексивно-оцінна діяльність у контексті інтегративної професійної підготовки майбутніх логопедів // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2014. – Випуск двадцять дев'ятий. Частина 2. Педагогіка. – С.131 – 141.
- Пінчук Ю.В. Система професійної компетентності вчителя-логопеда : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Пінчук Юлія Володимирівна. – К., 2005. – 220 с.
- Поніманська Т.І. Формування гуманістичної особистісно-професійної позиції у процесі підготовки вихователя [Електронний ресурс] / Т.І. Поніманська // Духовність особистості. – 2013. – Вип. 6. – С. 143-150. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2013_6_19. – Назва з екрану.
- Стандарт вищої освіти України з галузі знань 01 Освіта, спеціальності 016 Спеціальна освіта (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/naukovo-metodichna-rada-ministerstva/proekti-standartiv-vishhoyi-osviti.html>
- Шеремет М.К. Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Вип. XVII в двох частинах, частина 1. Серія: соціально- педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2011. – 368 с.

REFERENCES

- Bekh I.D. New Pedagogical Position as a Subject of Scientific Comprehension / I.D. Beh // Problems of Professional Training of Teachers in Future Schools.– Melitopol, 2002. – Т. 1. – P. 4-14.
- Humanistic education of preschool children in the context of innovative pedagogical activity: a monograph / Ed. T.I.Ponimanska, I.M. Dychkivska. – Rivne: Volynski oberehy, 2012. – 208 p.
- Law of Ukraine On Education. – Rezhym dostupu: http://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-19.htm
- Pakhomova N.H. Reflexive-evaluation activity in the context of integrative training of future speech therapists //Liudynoznavchi studii : zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. – Drohobych. – P.131 – 141.
- Pinchuk Yu.V. System of professional competence of speech therapist teacher: Thesis for the degree of a candidate of pedagogical sciences on specialty 13.00.03 / Pinchuk Yuliia Volodymyrivna. – K., 2005. – 220 p.
- Ponimanska T.I. Formation of humanistic personal-professional position in the process of teacher training / T.I. Ponimanska // Duhovnist osobystosti. – 2013. – Vyp. 6. – P. 143-150. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2013_6_19
- Higher education standard of Ukraine in the field of knowledge 01 Education, specialties 016 Special education (project) – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/naukovo-metodichna-rada-ministerstva/proekti-standartiv-vishhoyiosviti.html>
- Sheremet M.K. Training of correctional educators in higher educational establishments // Collection of scientific works of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ogienko – Kamianets-Podilskyi: Medobory-2006, 2011. – 368 p.

Characterization of factors affecting the formation of humanistic pedagogic position of future speech therapists

N. V. Fedorova

Abstract. The author presents the results of empirical research of the conceptual bases of the formation of the future speech therapists' humanistic pedagogical position during their professional training. The concept of the humanistic pedagogical position is based on the humanistic paradigm of pedagogy as a subject-subjective interaction between a teacher and a child. Characterization of factors affecting the formation of humanistic pedagogic position of future speech therapists are determined.

Keywords: *humanistic pedagogical position, humanistic education, factors affecting the formation of humanistic pedagogic position of future speech therapists, professional training.*